

KALLIOTAITEENKESKUS- selvitys

Helsingin yliopisto
Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Mikkeli
Marita Leskinen
Marjo Särkkä-Tirkkonen
Risto Ockenström
31.5.2002

Sisällys

ALUKSI	5
KUVAT KALLIOSSA	6
Yleismaailmallinen kulttuuriperintö	6
Suomen kalliomaalaukset – sijainti ja aiheet	7
Ristiinan kalliomaalaukset	8
ESIHISTORIA TIETO- JA MATKAILUKESKUSTEN SISÄLTÖNÄ	9
Pyynti- ja maanviljelyskulttuuria	9
Muinaismuistolaki säätelee käyttöä	10
Suomen ja Pohjoismaiden esihistoriakohteita	11
Tanumin kalliopirrosalue, Ruotsi	13
SUOMALAISTEN KULTTUURIKESKUSTEN TOIMINTAMALLIT	16
Kierikkikeskus	16
Muinaistaidekeskus Kivikäs	18
Saarijärven Kivikauden kylä	19
Metsämuseo- ja metsätietokeskus Lusto	20
Järviluonnon keskus ja Ympäristökasvatusinstituutti	22
Yhteenveto kohteista	24
RISTIINAN KALLIOTAITEENKESKUS OSANA ETELÄ-SAVON KULTTUURIKLUSTERIA	25
Maakunnallista verkostoitumista	25
Ristiinan kulttuuriperintökohteet	27
RISTIINAN KALLIOTAITEENKESKUS	27
Sitouttaminen, sisällöt, seinät	27
SWOT-analyysi	30
Unesco:n maailmanperintökohteeksi	31
LÄHTEET	34

ALUKSI

Kulttuuri on kansainvälisesti yksi nopeimmin kasvavista toimialoista. Näin myös Etelä-Savossa, jossa kulttuurin toimiala on kasvanut muuta Suomea nopeammin 1990-luvun loppupuolella. Globalisaatiokehitys tuo mukanaan elämäntapojen ja kulutuksen samankaltaistumisen, jonka vastapainoksi syntyy lokalisaatiokehitys, paikallisuuden korostaminen. Alueen saavutettavuus ei ole kiinni enää fyysisestä etäisyydestä, vaan siihen liittyy kulttuurinen näkökulma; alueen vetovoimaisuus sen omalaatuisuuden, kulttuuriperinnön, osaamisen ja viihtyvyyden kannalta. Kansainvälisen kulttuuri- ja viihdetuotannon vastapainoksi nousee paikallinen ja etninen kulttuuri, josta muodostuu tärkeä osa alueiden vetovoimaisuutta (Wilkman 2001).

Ristiinassa on virinnyt kiinnostus oman kulttuuriperinnön, kalliomaalausten voimakkaampaan hyödyntämiseen. Kunnan alueella sijaitsevat Astuvansalmen kalliomaalaukset ovat Suomen suurimmat ja yksi Pohjoismaiden suurimmista kalliomaalauksista. Paikallisuuden käyttäminen matkailutuotteiden sisältöinä on Suomessakin ollut yhä kasvava trendi. Esille on tullut kalliomaalauskeskuksen perustaminen Ristiinaan.

Tämän esiselvityksen tarkoituksena on koota päättäjille taustatietoa keskushankkeen realistisuudesta, sen vaatimista henkisistä ja taloudellisista resursseista sekä investoinneista. Realistisuutta haetaan esimerkkien kautta; selvityksessä esitellään muutamia toimivia kulttuurialan tieto- ja matkailukeskuksia, esihistoriamatkailun yleistä tilaa maassa sekä rahoitusvaihtoehtoja. Lopuksi esitellään Ristiinan tapaukseen sopivia toimintavaihtoehtoja.

Ristiinan kunta tilasi esiselvityksen Helsingin Yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskuksen Mikkelin yksiköltä, joka vastasi kokonaissuunnittelusta ja haastatteluista. Muilta osin esiselvityksen kokosi **FM Pia Puntanen Postuumi Ky:stä**.

KUVAT KALLIOSSA

Yleismaailmallinen kulttuuriperintö

Kalliomaalaukset ovat osa ihmisen ja luonnon välistä ikaikaista universaalia vuoro-vaikutusta. Olemme osa ihmiskunnan olemassaolon ketjua, ja kalliomaalaukset ovat viestejä tuon ketjun alkuhämäristä. Kalliomaalaukset ovat merkittävä osa yhteistä kulttuuriperintöämme, ja niihin tulee suhtautua riittävällä kunnioituksella ja arvostuksella.

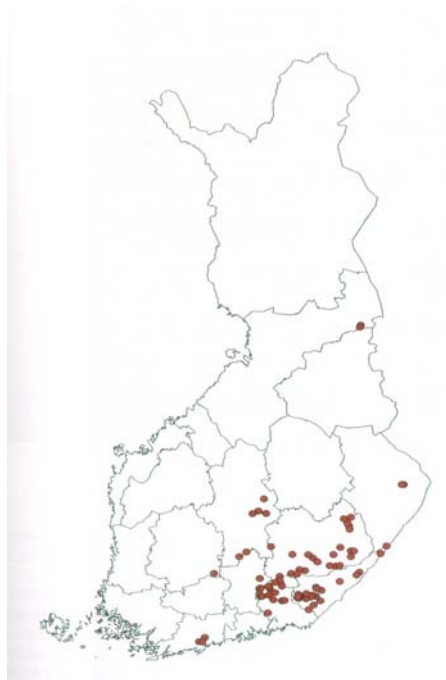
Piirrosten tekeminen uurtamalla tai kuvioiden maalaaminen kallioon on **yleismaailmallinen ja useita kymmeniä tuhansia vuosia vanha tapa**. Muutamilla alueilla, kuten esimerkiksi Australiassa ja Afrikassa, tapa on säilynyt lähes nykypäiviin saakka. Näyttävimpiä kivikautisia taideluomuksia ovat vanhemmalla kivikaudella syntyneet luolamaalaukset ja –piirroksiset, joita Euroopasta tunnetaan Atlantilta Uralille. Kuuluisimpia maalauksista ovat 1800-luvulla löydetty Espanjan Altamira ja 1940-luvulla löydetty Ranskan Lascaux. Kuvien aihepiirinä on jääkauden suurriista: mammutit, villakarvaiset sarvikuonot, visentit, alkuhärät, villihevoset ja niin edelleen. Eläimet on kuvattu naturalistisesti. Ihmisiä esiintyy vähän ja päinvastoin kuin eläimet, ne ovat kaavamaisesti esitettyjä. Tunnistettavien kuvien lisäksi esiintyy monenlaisia kuvioita ja merkkejä. Maalaukset sijaitsevat laajoissa luolissa, joissa saattaa olla useita kilometrejä sokkeloisia käytäviä. Kuvat on maalattu kaukana luolan suuaukosta sijaitseviin vaikeapääsyisiin paikkoihin, joissa ei ole asuttu. Kuvat on tulkittu kuuluneeksi aikansa uskontoon ja luolat pyhiksi paikoiksi, joissa on vietetty maagisia juhlamenoja.

Fennoskandian kalliokuvat kuuluvat keskieurooppalaisia luolamaalauksia ja –piirroksia myöhäisempään ajanjaksoon. **Suomen kalliomaalaukset ovat osa Norjasta Beringinsalmeen ja sen yli ulottuvaa kuvavirtaa**. Ne muodostavat siinä oman "kuvamurteensa". Norjassa, Ruotsissa ja Kuolassa on sekä kalliomaalauksia että kalliopiirroksia, jotka ovat kallioon hakattuja, hiottuja tai raaputettuja kuvia. Itä-Karjalassa on vain kalliopiirroksia. Suomesta on tähän mennessä löydetty pelkästään kalliomaalauksia eräitä esineissä olevia uurrettuja kuvia lukuun ottamatta.

Suomen kalliomaalaukset – sijainti ja aiheet

Suomen kalliomaalaukset kuuluvat pohjoisen pyyntikulttuurin kuviin. Maalausten paikat, aiheet, muotokieli ja toteutus liittyvät **kivikautiseen maailmaan**. Fennoskandian eri osissa kuvakenttien paikat ovat luonnollisessa yhteydessä kunkin seudun luontaiseen elinympäristöön. **Suomessa maalausten sijainnille on ominaista sokkeloinen järvimaisema ja saarten välissä puikkelehtivat kulkureitit**. Pyyntiväestön kulkuteitä olivat vesistöt ja harjut. Vesillä liikkuvan oli osattava valita oikea reitti. *Pekka Kivikkään* mukaan kallioiden sijainnilla kulkureitin varrella näyttää olleen vaikutusta maalauskaalioiden valintaan. Tarkoitukseen sopivat paikat on haettu reittien risteämistä, järvikapeikoista, lyhyiden maakannasten vieriltä tai koskien niskoilta. Näyttää siltä, että maalauspaikkaa valittaessa kallion sijainti oli tärkeämpi kuin sen näyttävyys.

Kalliomaalaukset **sijaitsevat veden äärellä pystyissä, aurinkoon katsovissa murtopintaisissa jyrkänteissä, jääkauden pyöristämissä seinämissä** tai maamerkeiksi sopivissa suurissa siirtolohkareissa. Suurin osa Suomen kalliomaalauksista on keskisellä ja eteläisellä Saimaalla, joskin tihein löytöalue on Kymijoen ja Saimaan ensimmäisten eteläisten lasku-uomien varsilla (kuva 1). Kalliokuvien ajoittaminen on ongelmallista. Suomessa **ajotus perustuu lähinnä muinaisrantojen, asuinpaikkojen ja kalliomaalauksen korkeuksien keskinäiseen vertailuun**. Niiden mukaan voidaan päätellä ajankohta, jolloin vesi tai jää on ollut sopivalla korkeudella maalauksen alla. Varmimmin ajoitustapa sopii kaikkein korkeimmalla oleviin kuviin. Yleisesti ottaen Suomen kalliomaalaukset Päijänteen ja Saimaan alueella ajoitetaan **6 900–3 300 vuotta vanhoiksi**.

Kuva 1. Kalliomaalauksen sijoittuminen Suomessa (Ristad och målad, 2000).

Tavallisin kuva-aihe suomalaisissa kalliomaalauksissa on **ihminen**. Seuraavaksi yleisimpiä ovat **hirvi (tai peura) sekä erilaiset vene- ja sarviaiheet**. Kaikkiaan Suomesta on löytynyt noin 111 kalliomaalauksia vuoden 2002 alkuun mennessä. Suurin osa kuvakentistä on pieniä ja maalaukset vaatimattomia. Jotkut paikoista ovat olleet käytössä jopa useita tuhansia vuosia, näistä esimerkkeinä mainittakoon Ristiinan Astuvansalmi, Laukaan Saraakallio ja Suomussalmen Väräkallio. Kuvat on maalattu väriltään vaihtelevalla punamullalla. Maalaukset ovat säilyneet sen vuoksi, että niiden pinnalle on muodostunut lasimainen, eri alueilla läpinäkyvyydeltään vaihteleva piidioksidikerros. Kallion lämpötila ja ilman kosteus vaikuttavat näkyvyyteen, joten parhaiten maalaukset näkyvät myöhäissyksyllä ja lopputalvesta. **Kesäaikana maalaukset erottuvat kaikkien huonoimmin**. Kuvien tulkinta on monialaista työtä; visuaalisen hahmotuskyvyn lisäksi tarvitaan tietämystä arkeologiasta, uskontotieteestä, folkloristiikasta sekä laaja vertailumateriaali. Nykyisin tärkeitä apuvälineitä ovat tietokoneet ja digitaalinen kuvaus.

Ristiinan kalliomaalaukset

Ristiinassa on kaksi kalliomaalauksia, Suomen tunnetuin Astuvansalmen maalauskenttä ja noin yhdeksän kilometrin päässä siitä Uittamonsalmen maalaukset. Astuvansalmen maalaukset löysi arkeologi Pekka Sarvas vuonna 1968. Maalauskenttä

on 15,5 metriä pitkä, ja siitä on tunnistettu yli 60 merkkiä. Alue on ollut käytössä pitkään, kampakeraamisen ajan lopulta (2200–1800 eKr.) pronssikaudelle (1300–500 eKr.). Seinämässä on maalauksia eri korkeuksilla, ja ne on paikasta päätellen maalattu joko veneestä tai jäältä. Erot kuvien koossa, toteutuksessa ja värisävyissä kertovat niiden erilaisesta iästä. Ensimmäiset peitepiirrokset kuvista tehtiin jo löytövuonna, ja piirrosta täydennettiin kesällä 1975. Viimeisin tutkimus on keväältä 2001, jolloin uuden tekniikan avulla löytyi edelleen uusia kuvia. **Kohdetta ei voi pitää täydellisesti tutkittuina ja siinä suhteessa "valmiina"**. Astuvansalmen kalliomaalausten edustalta on löytynyt jonkin verran esineitä: kaksi nuolenkärkeä ja meriarkeologisissa kaivauksissa 1990-luvun alussa kolme meripihkariipusta sekä neljännen katkelma. Vastaavia esinelöytöjä ei ole muualta, joskaan vedenalaisia arkeologisia kaivauksia ei ole Astuvansalmea lukuunottamatta juurikaan tehty.

Uittamonsalmi on luode-kaakkosuuntainen kapeikko, joka on edelleen tärkeä Ristiinan johtava vesiväylä. Maalaukset sijaitsevat salmen koillisreunalla Vierivuoren louhikkoisessa jyrkänteessä. Maalausalue koostuu 200 metrin matkalla neljästä erillisestä kohdasta. Maalausalueita kutsutaan nimillä Uittamonsalmi I-IV. Ne löysivät kesällä 1971 metsänhoitaja Jorma Setälä ja ylioppilas Mikko Setälä. Maalaukset on ajoitettu vuosien 2700–700 eKr. välille.

Samaan ryhmään Ristiinan kalliomaalausten kanssa kuuluu *Pekka Kivikkään* mukaan Suomenniemen Louhtovuoren maalaukset. Ne sijaitsivat noin 6000 vuotta sitten samassa järvestä ja saman reitin varrella.

ESIHISTORIA TIETO- JA MATKAILUKESKUSTEN SISÄLTÖNÄ

Pyynti- ja maanviljelyskulttuuria

Menneisyytemme jaetaan esihistorialliseen ja historialliseen aikaan, joiden välinen rajapyykki on kirjoitettujen lähteiden ilmaantuminen. Raja on sinällään keinotekoinen, sillä Suomessakin historiallisen ajan ensimmäisinä vuosisatoina kirjallisia lähteitä oli vähän ja maassa elettiin vuosisataisten perinteiden mukaan. Suomessa esihistoriallinen aika päättyy Länsi-Suomen osalta noin 1000-luvulla ja Itä-Suomen

osalta 1300-luvulla. Esihistoriamme on monin verroin pidempi aikakausi kuin tuskin 1000 vuotta kestänyt kirjallisten lähteiden aika.

Esihistoriallinen aika jaetaan kivi-, pronssi- ja rautakauteen. Jako perustuu kullakin aikakaudella käytössä olleisiin materiaaleihin ja uusiin metalleihin. Aluksi tarvekalut tehtiin kivistä, sen jälkeen alkoi ilmaantua pronssiesineitä lähinnä koruihin ja lopulta rauta esimerkiksi aseisiin. **Kivikausi ajoitetaan Suomessa noin 8000–1500 eKr.**, pronssikausi noin 1500–500 eKr. ja rautakausi noin 500 eKr.–1000/1300 jKr.

Kivikauden ihminen oli metsästäjä ja keräilijä, jonka vuodenkulkua rytmittivät siirtymiset kesä- ja talvipaikoille sekä kulkeminen riistan perässä. Ensimmäisiä merkkejä viljelyn aloittamisesta Suomessa on kivikauden lopulta, noin 2000–1500 eKr. Maanviljelys löi itsensä läpi pronssi- ja rautakauden kuluessa, kuitenkin eri alueilla eri tahdilla. Maanviljelys muutti yhteisön elämäntavan; **pyyntikulttuurin kulkijoista tuli paikalleen asettuneita maanviljelijöitä,** joiden keskuudessa alkoi kehittyä kylä- ja yhteisöllinen kulttuuri.

Muinaismuistolaki säätelee käyttöä

Suomen kalliomaalaukset ovat peräisin kivikaudelta. Ne ovat muiden kiinteiden muinaisjäännösten tapaan **rauhoitettuja muinaismuistolain (295/63) perusteella.** Niiden kaivaminen, peittäminen tai muu kajoaminen on kielletty. Muinaisjäännösten suojelu, tutkiminen ja hoito ovat Museoviraston vastuulla. Vain Museovirastolla on oikeus tutkia, hoitaa tai merkitä muinaisjäännöksiä tai antaa lupa näihin toimenpiteisiin. Muinaisjäännösten rajat ja suoja-alueet vahvistaa alueellinen ympäristökeskus Museoviraston tai maanomistajan esityksestä. Ympäristökeskus voi antaa luvan muinaisjäännöksiä koskeviin toimenpiteisiin, mutta jos Museovirasto vastustaa ympäristökeskuksen myöntämää lupaa, tapaus alistetaan opetusministeriön tutkittavaksi.

Muinaismuistolaki tekee automaattisesti Museovirastosta tärkeän yhteistyökumppanin kaikissa muinaismuistoja koskevissa hankkeissa. Ongelmaksi saattaa muodostua viraston kuormitus, sillä Museoviraston resurssit eivät ole kovin suuret. Mu-

seovirasto käyttää päätösvaltaa omalla toimialallaan, ja sen päätöksistä riippuu, mitä toimenpiteitä muinaismuistolain alaisissa kohteissa saa tai ei saa tehdä.

Suomen ja Pohjoismaiden esihistoriakohteita

Muinaisuuden ja arkeologian harrastaminen on Suomessa nykyisin suosittua.

Perinteisesti harrastaja-arkeologit ovat osallistuneet kaivauksiin ja inventointeihin eli olleet osana tutkimustyötä. **1990-luvulla kiinnostus on laajentunut tekemiseen;** esihistoriallisten aseiden, esineiden, korujen, vaatteiden, aterioiden jne. valmistukseen sekä erilaisiin roolipeleihin. Ihmiset ovat yhä kiinnostuneempia esi-isien tavasta elää ja haluavat kokea jotakin heidän elämästään. Harrastustoiminnan lisäksi esihistoria on nostettu osaksi opetus- ja matkailutoimintaa. Internetin välityksellä saa helposti kuvan harrastuksen laajuudesta. **Historiatieteistä arkeologia on parhaiten edustettuna internetissä.** Arkeologian harrastajien kotisivuilta www.arkeo.net¹ löytyy linkit lähes kaikille olemassa oleville tutkimuksen, matkailun ja harrastuksen sivuille. Kivikaudesta tieto- ja opetussivuja ovat mm. "Elävä kivikausi" ja Helsingin yliopiston "Kivikauden kuvasto". Rautakaudesta kertoo Mikkelin museoiden tuottamat "Rautakausi Savossa" -sivut. Muinaistaiteella on omat sivunsa, joiden alta löytyy muun muassa Ristiinan Astuvansalmen kalliomaalauksia käsittelevää aineistoa.

Esihistoriasta on Suomessakin tullut yhä kasvava osa opetus- ja matkailutoimintaa. Seuraavassa luvussa käsitellään tarkemmin Kierikkiä, Saarijärven kivikauden kylää ja Muinaistaidekeskus Kivikästä. Niiden lisäksi erityisesti Lounais-Suomessa, jonka esihistoria on rikasta ja hyvin tutkittua, on useita esihistoriaa hyödyntäviä kohteita. Näistä Eura on yksi vanhimmista. Euran kunta on esihistorialtaan Suomen rikkaimpia. Vuodesta 1994 lähtien kunnassa on ollut esihistorian opastuskeskus Naurava Lohikäärme, jonka yhteydessä toimii muinaistekstiiliverstas ja myymälä. **Esihistorian Eura –projektin** myötä vuodesta 1998 lähtien toimintaa on kehitetty toiminnalliseen suuntaan. Paikkakunnalle on rakennettu viikinkikylä, jossa voi päästä tutustumaan Härkännummen viikinkiaikaisiin asukkaisiin muun muassa vuosittaisilla Muinaisaikaan- tapahtumapäivillä.

¹ Linkit kaikkiin jäljessä mainittuihin sivuihin.

Turun maakuntamuseon ylläpitämässä **Kuralan Kylämäen** "Elävän historian kyläsä" on toiminut vuodesta 1988 lähtien kokeellisen arkeologian verstaas, jossa tutkitaan kokeilujen kautta esihistoriallisia tekniikoita. Paikka on arkeologiskansatieteellinen tutkimuskeskus, jossa erityisesti lapsiperheet käyvät tutustumassa entisajan elämänmuotoihin.

Museovirasto on perustamassa **Laitilan kuntaan Untamalan kylään arkeologista informaatiokeskusta**, joka esittelee alueen rikasta kulttuurihistoriaa lähinnä kulttuurimaiseman suojelun ja maisema-arkeologian näkökulmasta. Kesäksi 2003 valmistuvaan keskukseseen tulee näyttely, auditorio sekä muinaistekninen verstaas.

Helsingissä on Sommelo ry:n toimesta järjestetty vuodesta 1998 lähtien rautakautista elämää ja työtapoja esitteleviä tilaisuuksia. **Läntiseen Pukkisaareen** on luotu pikkuhiljaa **rautakautista kauppala** käsityöläisineen ja tapahtumineen. Paikka oli osa Helsinki 2000-projektia. 1990-luvun loppupuolella Turun maakuntamuseossa toimi **Lounais-Suomen esihistoriamatkailun kohderekisteri-projekti**, jonka tuloksena luotiin rekisteri maakunnan esihistoriakohteista. Tarkoituksena oli saada Varsinais-Suomen ja Satakunnan arkeologiset kohteet toimivaksi osaksi matkailutarjontaa. Näiden ohella on pienempiä kohteita, muun muassa Hiittisten Rosalan viikinkitalo Turun saaristossa ja Krookilan kotiseutukeskuksen rautakautisen talon ennallistus.

Muissa Pohjoismaissa esihistorian hyödyntäminen opetus- ja matkailutoiminnassa on huomattavasti laajempaa kuin Suomessa. Esihistorialliset kylät tai kohteet ovat Tanskassa ja Ruotsissa suhteellisen yleisiä. 1990-luvun lopussa esihistoriallisia kyliä oli useita kymmeniä, Ruotsissa nelisenkymmentä, joista suurin osa oli perustettu 1990-luvulla (<http://www.fornidateknik.z.se/IFT/fornbyar.htm>). Kohteet tekevät tiivistä yhteistyötä koululaitoksen kanssa. Tanskassa ja Ruotsissa leirikouluopetus kuuluu pakollisena koulujen opetusohjelmaan, ja esihistoria on todettu erinomaiseksi leirikoulujen sisällöksi. Ruotsin kohteista seitsemän on kivikaudelta ja näistä kolme on kalliopiiirros- ja kalliopiirrosalueita. Useimmiten kyseessä on esihistoriallisen asuinpaikan ennallistus kohteen luona. Esimerkiksi Glösan kalliopiirrosalueella toiminta keskittyy luonnossa olemiseen ja retkeilyyn, jonka lisäksi alueella on erilai-

sia ohjattuja kierroksia sisältäen ruuanlaittoa esihistorialliseen tapaan, musiikkiesityksiä jne.

Tanumin kalliopiiirrosalue, Ruotsi

Bohusin läänin pohjoisosassa sijaitsevaa Tanumia pidetään Ruotsista Norjaan ulottuvan kalliokaiverrusalueen sydämenä. Alueen tuhansista kaiverruksista suurin osa (n. 3500) sijaitsee Pohjanmeren rannikolla Bohusin läänissä. Tanumin noin 760 kalliopiiirrosta käsittävä alue on listattu vuonna 1994 UNESCO:n maailmanperintöluetteloon (kuva 2). Kunnan keskivaiheilla sijaitsevan Vitlycken noin 22 metriä leveän ja noin 300 piirroskuvasta ja noin 150 malja/kuppimerkistä muodostuvan kaiverrusalueen tuntumaan on rakennettu **Vitlycken kalliopiirosmuseumo**, josta käsin esitellään koko piirrosaluetta. Museo kuuluu hallinnollisesti Bohusin läänin museoon. Dagens Nyheter-lehti on listannut museon Ruotsin parhaaksi kulttuurihistorialliseksi museoksi v. 2001 ja se on suosittu matkailukohde.

Kuva 2. Piirroskartta Unescon maailmanperintöalueesta Tanumissa.

Museorakennus valmistui vuonna 1998 (kuva 3) ja sen rakennuskustannukset olivat noin 20 milj. kruunua. Tätä ennen paikalla oli parakkirakennus, josta käsin voitiin palvella satunnaisia matkailijoita. Uudessa museorakennuksessa on pyritty ekologiseen rakentamiseen. Rakennuksessa sijaitsee näyttelytila, kirjasto, kokoustiloja, tutkijan huoneita, infopiste ja myymälä, sekä luomu- ja lähiruokaa tarjoava ravintola-kahvila. Kirjastoon kerätään kaikki kalliotaiteesta julkaistu kirjallisuus (mm. kaikki suomenkieliset löytyvät). Kirjoja ei lainata, vaan niihin täytyy tulla tutustumaan paikan päällä.

Kuva Marjo Särkkä-Tirkkonen

Kuva 3. Vitlycken kalliopiirosmuseo (Tanum, Ruotsi)

Tanumin kunta ei juurikaan osallistu museon kustannuksiin. Toiminta rahoitetaan pääsymaksuilla, EU-rahalla (Interreg) sekä sponsorituella. Pääsponsorit ovat Göteborgs-Posten, Sparbanken Tanum sekä Munkedals Ab. Aktiivinen toimija museohankkeen aloittamisessa oli Bohusin läänin museo, jossa projekti henkilöityi arkeologi Lars Bengtssoniin (kuva 4). Hän hoiti uuden museon rakentamiseen saakka käytännössä kaiken kalliopiirokseen liittyvän toiminnan. Kunta on nyttemmin huomannut kaiverrusten merkityksen matkailullisena vetonaulana ja laatinut mm. kunnan esitteet ja logot sekä vaakunan kalliokaiverrushenkeen.

Kuva Marjo Särkkä-Tirkkonen

Kuva 4. Lars Bengtsson (oik.) selostamassa Aspebergetin piirrosten merkityksiä ristiinalaisille.

Museoalueen kupeessa oli pronssikauden kylä, jossa oli kolme rakennusta sekä useita nuotiopaikkoja (kuva 5). Kylässä järjestetään yhden tai kahden päivän leirikouluja, joissa perehdytään pronssikauden elämään muun muassa laittamalla ruokaa ajan tavan mukaan (liha leikataan piikivellä, kääritään tuoheen ja paistetaan kuopassa kuumien kivien päällä, leivän teko aloitetaan jyvien jauhamisella, paistetaan kuuman laakean kiven päällä, voi kirnutaan itse jne.) sekä eräänlaisen luontopolun avulla. Polun varrella esitellään mm. esihistoriallisia metsästystapoja. Leirikoululaisten lisäksi ohjelmallisen tutustumisen pronssikauteen voi tilata kuka tahansa. Palveluilla on kiinteä hinta, erikseen on hinnoiteltu kestoltaan vaihtelevat opastukset. Esimerkiksi yövaellus kalliokaiverrusalueella (60 min.) maksaa 1500 kr, maksimiosallistujamäärä on 25 (ohjelmista ym. löytyy tietoa www.vitlycke.bohusmus.se).

Kuva Marjo Särkkä-Tirkkonen

Kuva 5. Vitlycken kalliopiirosmuseon Pronssikauden kylä.

Keskuksen asiakaskunta on suurelta osin leirikoululaisia, jotka viipyvät yhden tai kaksi päivää. Näiden lisäksi käy tavallisia turisteja, joita suositulla Ruotsin rannikkoalueella liikkuu paljon. Vuosittainen kävijämäärä ovilaskurin perusteella on noin 100 000, joista noin puolet on maksavia. Alueeseen voi tutustua itsenäisesti aukioloaikojen ulkopuolella, eikä tämän kävijäryhmän määrä ole tiedossa.

Yhteistyökumppaneita ovat Tanumin kunta ja sen matkailu- ja kulttuurivastaavat. Ympäristön yrittäjien kanssa tehdään yhteistyötä majoitustoiminnassa ja kuljetus-

palveluissa. Museon kahvila-ravintola ostaa raaka-aineensa lähiseudun viljelijöiltä ja tuottajilta.

Ulkomaisia yhteistyökumppaneita ovat Valcamonican kalliokaiverrusalue Italiassa, joka kuuluu myös UNESCO:n maailmanperintöluetteloon. Kohteet järjestävät vuosittaista koululaisvaihtoa. Lisäksi tehdään yhteistyötä tutkijatasolla. Muita yhteistyötahoja ovat Norjan vastaavat kalliotaide-alueet sekä RockArt-hankkeen kautta useat eri yhteistyökumppanit ympäri Eurooppaa, myös Suomesta.

Johtajan ja kahden päätoimisen tutkijan lisäksi ryhmävarauksia hoitaa yksi henkilö, infopisteessä on kaksi, koululaisryhmiä vetää kolme henkilöä ja keittiössä työskentelee kaksi kolme henkilöä. Lisäksi käytetään arkeologian opiskelijoita ja vierailevia arkeologeja, jotka toimivat muun muassa oppaina. Sesonkiaikana museo työllistää 20–25 henkilöä.

SUOMALAISTEN KULTTUURIKESKUSTEN TOIMINTAMALLIT

KIERIKKIKESKUS

Kierikkikeskus on Suomen ainoa **arkeologinen näyttely- ja toimintakeskus**. Se sijaitsee Yli-lin kunnassa lähellä Oulua ja se avattiin yleisölle toukokuussa 2001. Alueella tehtiin vuodesta 1993 lähtien arkeologisia kaivauksia, joiden perusteella voitiin todeta, että alueen Kuuselankangas on eräs monipuolisimmista ja löydöiltään rikkaimmista esihistoriallisista asuinpaikoista Suomessa. Oulun yliopiston arkeologian tutkijat esittivät kunnanjohtajalle näkemyksen, jonka mukaan ainutlaatuiset löydöt tulisi saada yleisön nähtäville niiden löytöalueella. Yli-lin kunnanvaltuusto teki joulukuussa 1995 päätöksen Kierikkiprojektin perustamisesta ja Kierikkikeskuksen hankesuunnitelma hyväksyttiin kunnanvaltuustossa kaksi vuotta myöhemmin. Kierikki-projekti valmisteli keskuksen toiminnan aloittamista, toteutti alueella kaivauksia, kursseja, koulutusta ja kehitti tuotteistamista. **Keskuksen omistaa ja toiminnasta vastaa Yli-lin kunta.**

Kierikkikeskuksen näyttely esittelee Yli-lin Kierikin ja pohjoisten jokilaaksojen esihistoriaa. **Samalla se on jopa sadan hengen ryhmille soveltuva kokoustila,**

jossa on täydellisesti varustettu auditorio, ravintola ja esihistoriaan pohjautuviin käsityötuotteisiin erikoistunut myymälä (kuva 6). Alueella sijaitsee kivikauden kylä ja ansapolku, jotka antavat hyvän ja toiminnallisen kuvan elämästä 6000 vuoden takaa. Kierikkikeskus tarjoaa ryhmille, kouluille ja kokousvieraille erilaisia opastus- ja ohjelmalveluja.

Kuva 6. Kierikki-keskus, Yli-Ii.

Hankkeen johtoryhmässä olivat edustettuina Oulun yliopisto (arkeologia), Museovirasto, Pohjois-Pohjanmaan liitto, Pohjois-Pohjanmaan TE-keskus, Pohjois-Pohjanmaan ympäristökeskus, PVO-Vesivoima Oy (maanomistaja) ja Yli-Iin kunta. Keskuksesta järjestettiin yleinen suunnittelukilpailu, lähtökohtana oli kunnan toivoma puurakennus. Rakentamiskustannukset olivat 13,2 miljoonaa markkaa. Pohjois-Pohjanmaan TE-keskuksen työvoimaosasto hyväksyi hankkeen rahoitettavaksi tavoite 6 –ohjelman kansallisella kompensatorahoituksella (LFA). Alkuperäinen kustannusarvio oli 12 miljoonaa markkaa, josta työllisyysperusteinen valtionapu kattoi 9 miljoonaa markkaa. Kierikkikeskus sijaitsee paikalla, jonka välittömässä läheisyydessä on yli 30 esihistoriallista asuinpaikkaa. Alueen ympäristön parantamisesta vastasi Pohjois-Pohjanmaan ympäristökeskus. Maisemanhoito- ja konstruktio-työt rahoitettiin lijoen ympäristönhoito-ohjelman I-vaiheen rahoituksella. Työ jatkuu II-vaiheessa. Kierikkikeskuksen näyttelyn kustannusarvio oli 2,9 miljoonaa markkaa, johon Oulun lääninhallituksen sivistysosasto myönsi valtionapua 80 %, josta EAKR:n osuus oli 50 %.

Kierikkihankkeen **tavoitteena on herättää alueen esihistoria eloon, luoda uusia aktiviteetteja, jonka seurauksena syntyy uusia työpaikkoja ja kunnan elinkeinoelämä monipuolistuu ja vahvistuu.** Tuloksia syntyy vuosien kuluttua, kunnan toiveissa on viiden vuoden kuluttua nähdä muutoksen suunta ja 10 vuoden kuluttua päästä arvioimaan onko hankkeessa onnistuttu. Alkuvaiheessa toiminta pohjautuu tulorahoitukseen (ens. vajaan vuosi 326 000 mk) ja **kunnan rahoitukseen.** Toimintakulut ilman näyttelyn valmistuskuluja olivat noin miljoonan.

Ensimmäisenä, vajaan toimintavuonna Kierikkikeskuksessa ja kivikauden kylässä oli kävijöitä yhteensä noin 18 000. Henkilökunnan määrä vaihtelee 5–12 sesongin mukaan. Käynnistämävaiheessa mukana oli 34 henkilöä sekä konsulttiväkeä.

Kierikkikeskus on Yli-lin kunnan kärkihanke. Tarkoitus oli alunperinkin lähteä luomaan kulttuurimatkailukohdetta, ei museota. Kunnan luottamusmiehet ovat täysin sitoutuneet hankkeeseen, joskin osa kuntalaisista vastustaa sitä. Keskuksen toiminta vain yhden asian ympärillä on riskitekijä, joka vaatii ongelman tiedostamista ja tuotteiden monipuolisuuden turvaamista jatkossa. Käynnistysvaiheessa ongelmaksi koettiin matkailualan ammattilaisen sekä liiketaloudellisen näkemyksen puuttuminen. Toisaalta taloudellisen voiton nopea tavoittelu ei ole päätavoitteena kunnan sitoutuessa kattamaan alkuaikojen tappiot.

MUINAISTAIDEKESKUS KIVIKÄS

Muinaistaidekeskus Kivikäs sijaitsee Jyväskylän Kuokkalassa. Sisällöltään **se perustuu vuonna 1996 Tieto-Finlandialla palkitun Pekka Kivikkään elämäntyöhön kalliomaalauksen tutkijana, dokumentoijana ja tulkitsijana.** Kivikäs on kalliomaalauksiin erikoistunut arkeologian harrastaja, joka oli siviiliammatiltaan kuvaamataitoon ja musiikkiin erikoistunut luokanopettaja. Eläkkeelle siirryttyään hän on omistautunut täysipäiväisesti kalliokuvien tutkimiselle. Taiteellisesti orientoitunut Kivikäs kehitti uuden monivaiheisen mutta tuloksekkaan tallennusmenetelmän eri vuoden- ja vuorokaudenaikoina ja eri säissä vaihtelevasti erottuville kalliomaalauksille.

Muinaistaidekeskus Kivikäs sijaitsee Jyväskylän ulkopuolella Kuokalan kartanossa, joka on kauppaneuvos Julius Johanssonin vuonna 1904 arkkitehti Wivi Lönnillä

piirrättämä linnamainen maatilan päärakennus. Muinaistaidekeskuksen näyttelytilojen lisäksi kartanossa on vaihtuvia taidenäyttelyjä, pienimuotoisia musiikkiesityksiä ja teatterituokioita. Lisäksi kartanossa on pieni kahvila ja myymälä sekä edustustiloja.

Käytännössä keskuksessa on kalliotaidenäyttelyjä, jotka vaihtuvat sitä mukaan kun Kivikkään tutkimuksissa ilmenee uutta. **Keskuksen tarkoituksena on esitellä, talentaa ja tutkia Suomen ja sen lähialueiden pyyntikulttuureihin liittyvää kuvastoa.** Pekka Kivikkään kuvakokoelma kotimaisista kalliomaalauksista on Suomen laajin. Toistaiseksi kokoelmaa ei ole siirretty Muinaistaidekeskukselle. Pekka Kivikkäs on keskuksen ainoa sisällöntuottaja ja näyttelyjen kokoaminen on hänen harteillaan. Kivikkäs ei ole työsuhteessa keskukseseen. Keskus avattiin vuonna 1999.

Muinaistaidekeskus Kivikästä **ylläpitää Kauko Sorjonen säätiö**, joka omistaa Kuokkalan kartanon. Taustalla on Kopijyvä-konserni, joka on Suomen suurimpiin kuuluva kopiointialan yritys. Toimintaa on useissa eri Suomen kaupungeissa. Toimitusjohtaja Kauko Sorjonen on osoittanut säätiöiden ja rahastojen kautta varoja 1980-luvun lopulta lähtien arkkitehtuurin, taiteiden ja kulttuurin tukemiseen.

Muinaistaidekeskus Kivikkäs ei pidä yllä kävijätilastoja, mutta **kävijämäärä on yleisesti ottaen vähäinen.** Muut rakennuksessa järjestettävät tilaisuudet muodostavat suurimman osan Kuokkalan kartanon kävijöistä. Keskuksella ei ole varsinaista budjettia, vaan varoja osoitetaan toimintaan ja näyttelyjen uusimiseen tarpeen mukaan. Kopijyvä Kustannus kustantaa keskuksen julkaisusarjaa Kalliomaalausraportteja, jossa on ilmestynyt kaksi teosta.

SAARIJÄRVEN KIVIKAUDEN KYLÄ

Saarijärvellä on runsaasti kivikautisia asuinpaikkoja, joista innostuneena silloinen seutukaava-arkkitehti innostui ajamaan **kivikauden kylän perustamista. Saarijärven kaupunki avasi kylän vuonna 1982**, jolloin paikalla esiteltiin useita kivikautisia rakennustyyppisiä eri puolilta Pohjolaa. Suomessa ei ollut siinä vaiheessa tehty esihistoriallisten rakennusten ennallistuksia. Tuolloin kysessä oli eräänlainen "kivikautinen ulkoilmamuseo".

Vuonna 1985 Saarijärvelle perustettiin museo, johon palkattiin museoammattillista henkilökuntaa. Tuolloin kivikauden kylä siirrettiin **museon alaisuuteen**, jonka jälkeen kylän profiilia muutettiin. Epätieteellisestä ulkoilmamuseosta alettiin rakentaa **arkeologisen tiedon popularisoijaa**. 1980-1990-lukujen aikana paikkakunnalla tehtiin arkeologisia kaivauksia, osittain omalla ja osittain museoviraston rahoituksella. Kaivauksissa saadut tiedot pyrittiin heti siirtämään kivikauden kylään uusiksi rakennustyypeiksi tai -tavoiksi. Nyt paikalla olevat rakennelmat ja asumukset perustuvat vuonna 1992 Evijärven kaivauksissa saatuihin tietoihin.

Päärahoittaja ja ylläpitäjä on ollut koko ajan Saarijärven kaupunki. Museovirasto ja opetusministeriö ovat osallistuneet kaivausten kuluihin, joista osa on kustannettu itse. Kylästä kertovan julkaisun ja CD-rompun tuottamiseen on saatu opetusministeriön kohdeapuraha. Kivikauden kylä oli yhtenä osakkaana lapsi- ja perhematkailun kehittämishankkeessa. Kylällä ei ole ollut käytettävissä laajoja varoja vaan koko ajan on toimittu pienellä rahalla ottaen pieniä vuotuisia askeleita eteenpäin. Kylän vuosibudjetti on ollut noin 200 000 markkaa, jonka lisäksi työvoimahalinnolta on saatu noin 100 000 markkaa työllisyysvaroin palkattavan henkilökunnan palkkoihin. Vuonna 1997 kunnostettiin kylän läheiseen tyhjäksi jääneeseen taloon näyttelytila, sitä ennen oli tultu toimeen pienellä myynti/näyttelypisteellä. Museonjohtaja Kari Kotilaisen mukaan koko kylään ei ole sen historian aikana käytetty muutamaa miljoonaa markkaa enempää.

Saarijärven kivikauden kylässä on **kävijöitä noin 10 000 henkeä vuodessa**. Kylässä on järjestetty 1980-luvulta lähtien työnäytöksiä ja 1990-luvulla kesäisin alkuperäiskansojen musiikkifestivaalit. Varsinaista elämysmatkailutoimintaa museon puolesta ei ole, joskin paikallinen yrittäjä käyttää kylää omassa toiminnassaan. Kylä on auki toukokuusta syyskuuhun ja toiminnasta on vastannut puoleksi vuodeksi palkattu arkeologi. Museonjohtaja Kari Kotilaisen mukaan esihistorialliset kohteet syrjäseudulla ovat vaikeita, koska niissä ei useinkaan käydä toista kertaa. Leirikoulu- ja kesäkävijät eivät tee toiminnasta Saarijärvellä kannattavaa.

METSÄMUSEO JA METSÄTIETOKESKUS LUSTO

Punkaharjulla toimiva Metsämuseo ja metsätietokeskus Lusto on avattu vuonna 1994. **Lusto on kulttuurihistoriallinen museo, joka tallentaa laajasti metsä- ja**

puutalouteen, metsän monikäyttöön ja metsäkulttuuriin liittyvää aineistoa. Sen lisäksi Lusto on tapahtuma ja toimintakeskus, joka tarjoaa elämyksiä matkailijoille, tietopalveluja tarvitseville, tekee kouluyhteistyötä metsäalan tiimoilta jne. Se on maan 10. suurin museo ja pääkaupunkiseudun ulkopuolella 4. suurin.

1980-luvulla metsäsektorin piirissä heräsi ajatus valtakunnallisen metsäasioihin keskittyvän perinteen tallentamisesta ja esittelystä. Vuonna 1988 perustettiin **Suomen metsämuseosäätiö**, jossa olivat mukana metsäsektorin tärkeimmät organisaatiot, yhteensä noin 40 eri tahoa ja toimijaa. Säätiö päätti perustaa museon, ja projekti aloitti toimintansa vuonna 1991. Metsämuseon sijoituspaikaksi oli useita vaihtoehtoja, mutta lopulta päädyttiin Punkaharjuun. Paikkakunnalla sijaitti ennestään Metsäntutkimuslaitoksen Punkaharjun tutkimusasema puulajipuistoineen. Luston suurin rahoittaja maa- ja metsätalousministeriö kannatti Punkaharjua, jonka lisäksi kunnassa tehtiin aktiivisesti töitä sijoituksen eteen.

Luston rakennuksesta käytiin arkkitehtikilpailu. Rakentamisen rahoitti maa- ja metsätalousministeriö ja sen toteutti rakennushallitus. Projekti aloitti työskentelyn Helsingissä, tiloja Punkaharjulta vuokrattiin vuonna 1992 ja uudisrakennukseen päästiin muuttamaan keväällä 1994. Yleisölle Lusto avattiin loppukeväästä 1994. **Vakinaista henkilökuntaa on 11 henkilöä**, joista kolmannes museoammattillisia, kolmannes metsäalan ammattilaisia ja loput hallinto- ja teknistä henkilökuntaa. Lisäksi käytetään, pääasiassa kesäaikana, määräaikaista työntekijöitä. Henkilötyövuosia Lustossa syntyy 16.

Luston **varsinaisesta toiminnasta vastaa metsämuseosäätiö**. Säätiöllä on mahdollisuus ottaa vastaan lahjoituksia. **Luston tuki Oy vastaa liiketoiminnasta**, jota on muun muassa museokauppa, auditorion vuokraus jne. Luston liikevaihto on noin 4,4 miljoonaa markkaa (erilaiset projektit mukaan lukien 6). Tulot muodostuvat seuraavasti:

- maa- ja metsätalousministeriö 51 %
- omarahoitus, pääsylipputulot ja opastukset 32 %
- Punkaharjun kunta 9 %
- metsäsektori 8 %

Menopuolella suurin yksittäinen kulu ovat palkat, noin 3 miljoonaa markkaa. Huomattava on, että maa- ja metsätalousministeriö ei tue muita kohteita.

Luston sidosryhmiä ovat Museoliitto, Museovirasto sekä Pohjoismaiset metsämuuseot ja tiedekeskukset, erityisesti Heureka. Kymmenen toimintavuoden jälkeen Lustoon valmistuu lisätiloja vuodeksi 2004. Laajennusosaan tulee näyttelytiloja (erityisesti koneellisen metsätalouden tallenukseen "konehalli"), kokous- ja monikäyttötiloja sekä varasto- ja teknisiä tiloja.

Luston kävijämäärä on **noin 40 000 henkeä vuosittain**. Vuonna 2001 kävijämäärä kääntyi nousuun ensimmäistä kertaa avajaisvuoden jälkeen.

JÄRVILUONNON KESKUS JA YMPÄRISTÖKASVATUSINSITUUTTI, RANTASALMI

Rantasalmella toimii samassa, vuonna 1994 valmistuneessa rakennuksessa ympäristöministeriön ylläpitämä Järviluonnon keskus ja Suomen ympäristökasvatussäätiön ylläpitämä Ympäristökasvatusinstituutti. Järviluonnon keskus ja Ympäristökasvatusinstituutti muodostavat oman toimintansa lisäksi toisiaan ja yleisöä palvelevan keskuksen.

Järviluonnon keskus on Linnansaaren kansallispuiston esittelykeskus. Kansallispuistossa suojellaan Järvi-Suomen saaristoluontoa ja maisemaa; entisen saaristoasutuksen ja kaskiviljelyn seurauksena syntyneitä maisemia, kasviyhdyskuntia ja eliölajeja. Alueella pesii uhanalainen saimaannorppa. Keskuksessa on itäsuomalaista järviluontoa esittelevä näyttely, multimediaohjelmia kansallispuistoista, käsikirjasto, tietoa Linnansaaren kansallispuistosta ja lähiseudun muista luonnonsuojelualueista, retkeilyneuvontaa sekä tietoa ja esitteitä Metsähallituksen tuotteista ja palveluista.

Ympäristökasvatusinstituutin tarkoituksena on kestävän elämäntavan edistäminen opetuksen, koulutuksen ja tutkimuksen keinoin. Instituutin vanhin toimintamuoto on **leirikoulutoiminta**. Päätoimiala on aikuiskoulutus, jonka lisäksi in-

stituutti on mukana tutkimus- ja kehittämishankkeissa sekä kansainvälisessä toiminnassa.

Järviluonnon keskuksen toiminnan alku oli 1980-luvulla, jolloin rantasalmelainen Pekka Hynninen edisti ympäristökasvatusasiaa leirikoulutoiminnalla. Samaan aikaan Metsähallitus etsi paikkaa luontokeskukselle. Rantasalmen kunnan aktiivisuuden lisäksi keskuksen sijoituksen paikkakunnalle aiemmin suunnitellun Oravin sijasta ratkaisi Metsämuseo ja metsätietokeskus Luston sijoittaminen Punkaharjulle; näin keskuksat tulivat vesireitistön eri puolille. Rantasalmen kunta ja Metsähallitus rakennuttivat yhdessä rakennuksen, jossa on keskuksen ja instituutin toimistotilojen lisäksi näyttelytilat, luokkatiloja, laboratorio, auditorio ja kahvila.

Järviluonnon keskuksen rakennus maksoi 9 miljoonaa ja näyttely kaksi miljoonaa markkaa. SITRA (Suomen itsenäisyyden juhluvuoden rahasto) tuki toimintaa alussa. **Järviluonnonkeskuksen toiminnan rahoittaa täysin ympäristöministeriö.** Pääsymaksuja näyttelyyn ei ole, sen sijaan ryhmiltä peritään opastusmaksut. Vakiutuista henkilökuntaa on kaksi ja kausityöntekijöitä kolme. **Vuosittain kävijöitä on noin 16 000, johon on laskettu mukaan Ympäristökasvatusinstituutin leirikouluaiset** (noin 50 ryhmää vuosittain). Vuosibudjetti on noin miljoona markkaa.

Järviluonnon keskuksen tulevaisuuden näkymissä on näyttelyn uudistaminen. Lisäksi kahvila ja myymälätoimintaa tulisi uudistaa, sillä kahvilan palveluvarustus ei riitä ruokatarjoiluun. Rakennukseen voitaisiin keskittää muita palveluita samantalon alle, esimerkiksi kunnan matkailuinfo, joka nyt toimii samassa pihapiirissä erillisrakennuksessa. Erikoissuunnittelija Laura Lehtosen mukaan investointeihin on kohtuullisen helppo saada rahoitusta, mutta toiminnan kehittämiseen ja uudistamiseen ei, vaikka se olisi keskuksen toiminnan kannalta tärkeää.

Ympäristökasvatusinstituutin taustaorganisaationa on vuodesta 1997 lähtien ollut Suomen ympäristökasvatussäätiö, johon kuuluvat Rantasalmen kunta, Savonlinnan ja Mikkelin kaupungit, Etelä-Savon ympäristökeskus ja Geologian tutkimuskeskus. Organisaatioon kuuluu lisäksi kaupallista toimintaa harjoittava yhtiö Osprey Oy (alvin vähennysoikeus) sekä Kestävän kehityksen osaamis- ja opintokeskus, jonka toiminnan rakentaminen aloitettiin vuoden 2000 lopulla. Instituutin

rahoitus perustuu projektirahoitukseen. Merkittäviä rahoittajia ovat Opetushallitus ja opetusministeriö, Euroopan sosiaalirahasto sekä eräät muut EU:n rahoitusohjelmat. Henkilökuntaa on seitsemän. Vuosibudjetti on noin kaksi miljoonaa markkaa.

Järviluonnon keskuksen ja Ympäristökasvatusinstituutin toiminta on verkostoitunutta. Esimerkiksi leirikoulujen järjestämiseen käytetään majoituksen, ravitsemuksen ja kuljetusten osalta paikallisia yrittäjiä. Verkostoitumisen avulla tuotteen ostaminen on tehty asiakkaalle helpoksi ja samalla on voitu taata eri osioiden toimivuus. Samalla voidaan työllistää paikkakunnan yrittäjiä.

YHTEENVETO KOHTEISTA

Taulukossa 1. on koottu yhteen Kalliotaiteenkeskus-selvityksen yhteydessä haastateltujen ja kartoitettujen vastaavantyyppisten kohteiden tunnuslukuja. Vitlycke Ruotsissa on omassa luokassaan kävijämäärien osalta, samoin Lusto Suomessa on vakiinnuttanut kävijämääränsä n. 40 000 kävijän tuntumaan vuosittain. Muut kohteet voidaan luokitella "kiinnostaviksi satunnaiskohteiksi", joissa kävijä käy todennäköisesti vain kerran. Tällöin määrät liikkuvat 10 000-20 000 henkilön välillä vuosittain ja suurempiin lukuihin päästäkseen on panostettava mm. monipuoliseen ja vaihtuvaan näyttelymateriaaliin. Lähes yhtä suurella panostuksella kuin Vitlycke toimintansa aloittanut Kierikkikeskus on arvioinut pystyvänsä pyörittämään toimintaa n. 25 000 kävijällä/vuosi. Ensimmäisenä vajeana toimintavuonna päästiin 18 000 kävijään, joten tavoite vaikuttaa realistiselta.

Taulukko 1. Yhteenveto selvityksen yhteydessä kartoitetuista kohteista.

Kohde	Perustamisvuosi	Perustamiskustannukset Milj. €	Liikevaihto/ Budjetti Milj.€/vuosi	Työntekijämäärä	Kävijämäärä/vuosi
Vitlycke	1998	2,2	-	20-25	100 000
Kierikkikeskus -näyttely	2001	2,22 0,5	0,2	12(36)	18 000
Saarijärven Kivikauden kylä	1982	-	0,035	1	10 000
Lusto	1994	-	0,74	11	40 000
Järviluonnon Keskus +	1994	1,51	0,5	2(3) 7	16 000
Ympäristö- kasvatusinstituutti					
Muinaistaide- keskus Kivikäs	1999	-	-	-	-

Lähes kaikissa kohteissa suurimmat kävijämäärät on rekisteröity alkuvaiheissa. Hyvän alun jälkeen trendi on ollut laskeva, kunnes havahdutaan, että jotakin pitäisi tehdä. Siten jo aloitusvaiheessa tulisi olla pitkäjänteinen suunnitelma mm. näyttelyjen uudistamisen osalta. Esimerkiksi Järviluonnonkeskus on tarjonnut kävijöille samaa näyttelyä viimeiset 7 vuotta eli toimintansa alusta alkaen ja vasta nyt näyttely aiotaan uusia.

Kohteista Saarijärven Kivikauden kylää on rakennettu pala palalta ilman mittavia kertainvestointeja ja riskejä. Saman suuntaisesti toimii Jyväskylässä Muinaistaidekeskus Kivikäs, jonka toiminta pyörii täysin yksityisen rahoittajan avustuksella. Yhteistä kaikille kohteille on ollut se, että toiminta on saanut alkunsa jonkun yksittäisen, asialle omistautuneen henkilön aloitteesta.

RISTIINAN KALLIOTAITEENKESKUS OSANA ETELÄ-SAVON KULTTUURIKLUSTERIA

Maakunnallista verkostoitumista

Etelä-Savo on matkailun ja vapaa-ajan maakunta, jossa **kulttuurimatkailukohteilla ja –tuotteilla on merkittävä osa**. Infrastruktuuriin kuuluvien museoiden, kirjastojen ja teattereiden lisäksi kesäaikana maakunnassa on laaja kulttuurialan tapahtumatarjonta. Suurimmista kulttuurimatkailukohteista voi mainita Olavinlinnan, Retretin, Luston, Kenkäveron ja Salmelan. Pienimpiä puolestaan ovat jokaisen paikkakunnan kotiseutumuseot, kyläjuhlat ja kulttuurimaisemat.

Vuonna 2001 valmistui Etelä-Savon maakuntaliiton toimesta Etelä-Savon kulttuurin kehittämisohjelma, jonka maakuntahallitus hyväksyi jatkotyöskentelyn pohjaksi maakuntasuunnitelman laatimiseen. **Kehittämisen painopisteitä** suunnitelmassa esitettiin viisi: **kulttuuriperinnön tutkimus, hoito ja tuotteistaminen, seutukunnallisten toiminnallisten kulttuurikeskusten perustamisen tukeminen, ohjelmatuotannon kehittäminen, kulttuuriyrittäjyyden kehittäminen ja kulttuuritoimijoiden koulutus sekä markkinoinnin ja verkostoitumisen kehittäminen.**

Etelä-savolaisen kulttuuriperinnön merkittävä osa ovat kalliomaalaukset. Kulttuurin kehittämisohjelmassa ne on mainittu lähes kaikissa toimenpidekokonaisuuksissa

niin tutkimuksen, tuotteistamisen kuin suojelemisenkin kohdalla. Seutukunnallisissa kulttuurikeskuksissa **Ristiina on mainittu erityisesti kalliomaalausten osalta.**

Vuonna 1999 valmistui **Mikkelin rautakauden keskus** –hankkeen loppuraportti, jossa ehdotettiin rautakautisen pihapiirin ennallistusta Mikkelin Kenkäveron yhteyteen. Hanke nähtiin laajana matkailu- ja kulttuurihankkeena, jonka seurauksena alueen rikas rautakautinen kulttuuri tulee tunnetuksi ja joka vahvistaa alueen veto-voimaisuutta matkailukohteena. Hanke on ollut jäissä, mutta tullaan esittelemään kuluvan vuoden aikana kaupunginhallinnolle. Vaikka kyseessä on sisällöltään erilainen kohde, on Mikkelin rautakauden keskuksella ja Ristiinan kalliomaalauskeskuksella niin paljon yhtymäkohtia, että yhteistyömahdollisuudet on kartoitettava. Kulttuurin kehittämissuunnitelman mukaisesti verkostoituminen ja yhteismarkkinointi on tulevaisuuden väline kulttuurikohteille. Ristiinan kalliotaitteenkeskus tulisi olemaan luonteva osa esimerkiksi maakunnan alueella kulkevaa Vihreän kullan kulttuuritietä.

Maakunnallisen yhteistyön lisäksi on mahdollisuus verkostoitua **kansainväliseen yhteistyöhön**. Pohjoismaista yhteistyötä kalliotaitteen tutkimuksessa on tehty vuodesta 1989 lähtien. Suomesta yhteistyötaho on ollut **Museovirasto**. Viimeisin kansainvälinen yhteistyöhanke on ollut **RockCare –projekti** vuosina 1998–2001. Sen tarkoituksena oli kehittää kalliomaalausten ja –piirrosten dokumentointimenetelmiä, parantaa suojelua ja säilyvyyttä, luoda Internetin välityksellä yhteinen Hällristietokanta kiinnostuneiden luettavaksi sekä kalliotaitteen tutkijoiden verkosto, tehdä yhteistyötä koulujen kanssa sekä tehostaa tiedottamista kalliotaitteesta. Projektin kansainvälinen tutkijaryhmä kävi Astuvansalmella toukokuussa 2001 tutkimassa ja dokumentoimassa maalauksia. Työn tuloksena aiemmin tunnettua maalauskenttää saatiin täydennettyä. Vuodenvaihteessa päättyneen projektin jatkoksi on hakeilla kolmivuotinen **Pohjoismainen Interreg-hanke**, jonka rahoituspäätöksiä odotetaan toukokuussa 2002. Hankkeen tarkoituksena on jatkaa dokumentointia ja vauriokartoitusta, mutta myös keskittyä tiedotuskysymyksiin, esimerkiksi maalauksille asetettävien infotaulujen toteuttamiseen sekä kartoittaa mahdollisia tarpeita kalliotaitteenkeskuksen luomiselle. (Helena Taskinen/MV).

Ristiinan kulttuuriperintökohteet

Ristiinan kunnassa on **monta merkittävää kulttuuriperintökohdetta**, jotka yhdessä muodostavat harvinaisen rikkaan etelä-savolaisen paikallishistoriallisen kokonaisuuden. Kalliomaalausten lisäksi merkittäviä kohteita ovat **Pien-Toijolan talomuseo**, Ristiinan **vanha kirkonkylä** sekä monet **kartanot, rusthollit ja huvilat**, jotka liittyvät maakunnalliseen ja jopa valtakunnalliseen historiaan.

Pien-Toijolan talomuseo 28 alkuperäisellä paikalla olevine rakennuksineen muodostaa valtakunnallisesti ja rakennustaiteellisesti merkittävän kansatieteellisen kokonaisuuden, jonka säilyminen on tärkeää. Ristiinan vanha kirkonkylä entisen Savon jalkaväkirykmentin komentajan virkatalolta Brahalinnan raunioille muodostaa maisemallisesti yhtenäisen kokonaisuuden. Alueella ovat kaikki pitäjän julkiset rakennukset ja paikat, se muodostaa maisemallisesti yhtenäisen perinteisen etelä-savolaisen kirkonkyläkokonaisuuden ja siihen liittyvät Ristiinan historian olennaiset tekijät.

Kalliotaiteenkeskus-hanketta on pohdittava osana paikkakunnan koko kulttuuriperintöä ja kulttuuriperinnön esittelyä. Priorisointeja ja valintoja jouduttaneen tekemään, mutta lähtökohtana on oltava pitäjän monipuolinen ja rikas historia.

RISTIINAN KALLIOTAITEENKESKUS

Sitouttaminen, sisällöt, seinät

Edellä esitellyissä esimerkkikohteista kunnallisessa omistuksessa ovat Kierikki ja Saarijärven kivikauden kylä. Luston takana on säätiö, jossa puolestaan on osallisina sekä valtionhallintoa että yrityksiä. Järviluonnon keskus on täysin valtion ylläpitämä keskus. Kaikkien kohteiden taustalla on sitoutumista ja vahvaa uskoa oman asian tärkeyteen. **Onnistuminen vaatii asiantuntijaosaamista sekä varsinaisen aihepiirin että liiketoimintaosaamisen, matkailun ja markkinoinnin osalta.** Yksikään esimerkkikohteista ei tuota niin, että kantaisi oman toimintansa kulut. Kierikistä odotetaan tulevaisuudessa liiketoimintayksikköä, mutta toiminnan tässä vaiheessa varmuutta onnistumisesta ei ole. Luston liikevaihto- ja budjetti on suurin, mutta museaalisten tehtäviensä puolesta sekin on julkisten varojen varassa. Toi-

saalta Lustossa on myös suurin omarahoitusosuus. Saarijärven kivi-kauden kylä on osa kaupungin museotoimintaa. Järviluonnon keskuksen toiminnassa vaikutti siltä, että oleminen täysin ympäristöministeriön rahoittama poissulkee liiketoiminnan mahdollisuuden ja toiminnan kehittämisen sitä kautta. Esitellyt kulttuurimatka-kohteet **eivät ole omavaraisia tai voittoa tuottavia yrityksiä. Sen sijaan niiden merkitys matkailjoita vetävinä kohteina ja paikkakunnan tunnettavuuden rakentajina on suuri.**

Huolimatta siitä, minkälaisena tai minkä kokoisena Ristiinan kunta päättää lähteä toteuttamaan kalliotaiteenkeskusta, tärkeää on, **että kuntalaiset tuntevat asian omakseen ja tuntevat ylpeyttä omasta kulttuuriperinnöstään.** Sitouttaminen vaatii tietoa. Kalliotaidekeskushankkeessa **ensimmäinen tehtävä on kalliomaalauksen ja niiden tulkintaan sekä kivi-kauden maailman tekemisen tutuksi** niin luottamusmiehille kuin laajemminkin kuntalaisille. Sisältökysymykset ovat kalliotaiteenkeskussuunnitelmassa ensisijaisia, sillä tavalliselle kävijälle maalaukset näyttävät useinkin vain epämääräisinä kuvioina kalliolla. Kuvien merkitys, se maailma jossa ne ovat syntyneet, uskomukset ja myytit sekä esi-isien elinympäristö ovat mielenkiintoinen ja mielikuvitusta herättävä maailma, joka tarvitsee tulkitsijakseen alan ammattilaisen. **Lähtökohtana on pidettävä ennemmin vähän mutta hyvää kuin nopeaa etenemistä heikolla sisällöllä.** Sitouttamisen aloittaminen kalliomaalauksia käsittelevillä luennoilla, tutustumisretkillä ja niin edelleen on ensimmäisiä tehtäviä. Ristiinan kalliomaalauksista pitää julkaista kirja, josta olisi myös nettiversio.

Nykyinen **tietotekniikka antaa mahdollisuuden toimia ja näkyä verkossa.** Keskuksen julkaisutoiminta, yhteydet maailmalle jne. voivat toimia varsinkin alkuvaiheessa pääosin verkossa, jolloin suuria investointeja seiniä varten ei tarvita. Ylipäänsä viime aikoina on kiinnitetty huomiota **liialliseen panostamiseen seiniin niin kulttuuri- kuin matkailukohteissakin, jolloin toiminnan varsinainen kehittäminen on jäänyt toissijaiseksi. Paljon perätyt sisällöt ovat alistuneet konkreettisille seinille.** Tämä on johtanut tilanteeseen, jossa asiakas ei ole kokenut saaneensa varsinaisesta asiasta riittävää elämystä eikä ole kiinnostunut palaamaan kohteeseen uudelleen. **Vain sisällön jatkuvalla kehittämisellä** voidaan päästä tilanteeseen, jossa kävijät haluavat tulla yhä uudelleen samaan paikkaan.

Sen vuoksi sisällön kehittäminen tulee olla kulttuurikohteessa ensisijaisen tärkeä päämäärä. Annetuista esimerkeistä Lusto toimii hyvin tässä suhteessa.

Ristiinan kalliotaiteenkeskuksen toimintamallista tai toiminnan laajuudesta voi hahmotella **kolme eri vaihtoehtoa, joista tosin mikään ei välttämättä sulje toista pois.**

1. Valtakunnallinen tieto- ja matkailukeskus (vrt Lusto)

- tunnustettu ja johtava kalliotaiteen asiantuntija maassa
- kansainväliset suhteet ulkomaisiin tutkimuslaitoksiin ja tahoihin
- laaja ja laadukas näyttelytoiminta ja oheispalvelut
- läpäisee valtakunnallisen tunnettuuskynnyksen
- oma arkisto ja kirjasto, vie kalliomaalausten tutkimustoimintaa maassa eteenpäin

2. Maakunnallinen matkailukeskus (vrt. Kierikki)

- pyrkii ensisijassa kulttuurimatkailukohteeksi
- ei omaa tutkimustoimintaa, popularisoija
- taustalla vahva asiantuntijaosaaminen kalliotaiteen alueelta, toimivat suhteet tutkimuslaitoksiin
- aiheen ympärillä oleva yritystoiminta tärkeää, elämystuotteet, käsityöt, julkaisut, leirikoulut, ruoka jne.

3. Paikallinen keskus

- toiminta pienimuotoista, suuntautuu ensisijassa koulutustoimintaan ja tiedonjakoon koululaisille ja yrittäjille
- toimii verkossa laajemmin kuin paikan päällä
- välittäjän rooli; etsii ja välittää tietoa kalliomaalauksista
- tuloksena yleinen tietotason nousu ja sovelletut tuotteet seudun matkailutarjonnassa

Kotimaisissa ja ulkomaisissa kulttuurimatkailukohteissa toistuu useimmiten sama kaava. Keskuksessa on **asiaa esittelevä näyttely, usein audiovisuaalista ohjelmaa, kauppa ja ravintola.** Näiden koko ja taso vaihtelee keskuksen resurssien mukaan. Varsinainen esiteltävä asia voi sijaita kaukanakin opastuskeskuksesta (vrt.

Irlanti New Grange, www.knowth.com). Ristiinassa pohdittavaksi tulee **keskuksen sijoituspaikka**, jolloin vaihtoehtoja on kolme: **maalausten luokse, Ristiinan keskusta tai matkailijavirtojen äärelle so. Lappeenrannan tien varrelle**. Maalausten luona tutustumismatka kohteeseen jää lyhyeksi ja toisaalta keskus voisi palvella hyvin myös venematkailijoita. Toisaalta alueen **maanomistusolot** saattavat rajoittaa tai tehdä hankkeen liian kalliiksi. Lisäksi **kalliomaalausalueet pitää pysyttyä säilyttämään riittävän suurelta alueelta luonnontilassa, sillä merkitystä on paikalla kokonaisuutena, ei vain pelkästään kallioon maalatulla alueella**. Lisäksi keskuksen toimintaedellytykset varsinkin sesongin ulkopuolella ovat niin syrjäisellä paikalla huonot. Toisaalta Pien-Toijolan talomuseo voitaisiin sitoa samaan kohteeseen. Sijoitus kalliomaalausten lähelle vaatinee uudisrakennuksen.

Ristiinan keskustaa ja/tai Lappeenrannan tien vartta puoltaa sijainti matkailijavirtojen äärellä. Saavutettavuus on helpompi, ja "satunnaisten" kävijöiden määrä suurempi. Kiinteistö keskusta varten saattaa löytyä eikä kallista uudisrakennusta tarvita. Varoja voidaan suunnata seinien sijasta toimintaan, sisältöihin ja markkinointiin. **Synergiaedut esim. muuhun matkailuinfoon ja matkailupalveluihin saadaan paremmin käyttöön**. Matka kalliomaalauksille on pidempi, mutta toisaalta se tekee maalauksista entistä arvokkaammat. Kävijämäärän lisääminen varsinaisilla maalauksilla ei välttämättä ole suotavaa, sillä **maalausten tuhoutuminen ja ilkvallan mahdollisuus lisääntyy kävijöiden lisääntymisen myötä**.

SWOT-analyysi

Kalliotaidekeskussuunnitelmaa voi lähestyä myös paljon käytetyn SWOT-analyysin kautta, jossa hankkeesta haetaan vahvuuksia ja heikkouksia sekä uhkia ja mahdollisuuksia.

Vahvuudet

- kalliomaalaukset ovat merkittävä osa suomalaista ja kansainvälistä kulttuuriperintöä
- Suomen ja Pohjoismaiden laajin kalliomaalauskenttä sijaitsee Ristiinassa
- Astuvansalmi on Suomen tunnetuin kalliomaalauskohte eli tunnettavuus on hyvä
- Ristiinan sijainti kalliomaalausalueen keskellä
- luonteva imagotekijä Ristiinalle
- maalausten sijainti vesireittien varrella

- luonnonarvot, Saimaan tunnettuuden hyödyntäminen

Heikkoudet

- osaaminen arkeologian toimialalla maakunnassa vähäistä
- osaaminen kulttuurikohteiden tuotteistamisessa ohutta
- maalaukset sijaitsevat syrjässä pääväyliltä
- aloitettava tyhjästä
- Ristiinan kautta kulkevien matkailijavirtojen vähäisyys?
- pystyykö ylittämään kiinnostuskynnyksen?

Uhat

- osaamisen ohuuden vuoksi tyydytään toiseksi parhaaseen, asetetaan tavoitteet laadullisesti liian matalalle
- ei ole riittävästi varoja käytettävissä hankkeeseen
- ei sijoiteta riittävästi tieto/taito pääomaan
- lähdetään liikkeelle epärealistisista odotuksista
- maanomistusolot, ylittääkö maalauksilla käynti jokamiesoikeuksien rajat?
- maalausalueen ja maalausten tuhoutuminen ja ilkivalta

Mahdollisuudet

- kulttuuri/esihistoria-matkailu on Suomessakin nouseva trendi
- maassa ei ole kalliomaalauksiin keskittyntä tutkimus- tai matkailukeskusta, sillä Kivikkään muinaistaidekeskus näyttää keskittyvän tällä hetkellä pienimuotoiseen (mutta tärkeään) julkaisutoimintaan
- mahdollisuus laatutuotteeseen, kun laatuvaatimus riittävän korkealla
- mahdollisuus kansainväliseen profiloitumiseen, jos tavoitteet riittävän korkealla
- synergiaedut Mikkelin rautakauden keskuksen kanssa, jopa aikaisempi liikkeellelähtö?
- kunnan myönteisen imagon laajeneminen, elinkeinotoiminnan monipuolistuminen

Unescon maailmanperintökohteeksi

Selvityksen yhteydessä on tullut aiheelliseksi selvittää, mitä edellytyksiä Astuvansalmen kalliomaalausalueella ja laajemmin Pien-Toijola – Astuvansalmi-Kallioniemi –alueella on päästä UNESCO:n maailmanperintöluetteloon. Luettelon on tarkoitus kiinnittää ihmisten huomiota maailmanperintökohteiden monimuotoisuuteen ja hyvinvointiin ja valituilla kohteilla tulee olla universaalia arvoa. Maailmanperintösopimuksen allekirjoittaneen valtion, eli tässä tapauksessa Suomen, tulee itse hakea

kohdetta listalle ja päästäkseen listalle on kohteen täytettävä tietyt kriteerit. Taulukossa 2 on esitetty yleiskriteeristöä. Kriteeristöä on muokattu 1990-luvun lopulla ja sen lopullisesta sisällöstä päätetään maakohtaisesti. Luetteloön voidaan hakea merkittävänä kulttuuri- tai luonnonperintökohteena tai näiden yhdistelmänä tai kulttuurimaisemakohteena.

Taulukko 2. Unesco:n maailmaperintöluetteloön valittavan kohteen kriteerit.

	Kulttuuriperintökohde	Luonnonperintökohde
Kriteerit	<ul style="list-style-type: none"> • Ihmisen luovan älykkyyden osoittava mestariteos • aikojen saatossa tapahtuvien arvojen muuttumisen kuvaaja • poikkeuksellinen näyte jostakin kulttuuritraditiosta • erinomainen esimerkki ihmisen historiasta tai perinteisestä asumisesta • kohde on suorassa yhteydessä elävään traditioon (käytetään yhdessä muiden kriteerien kanssa) 	<ul style="list-style-type: none"> • erinomainen esimerkki maapallon historiasta tai meneillään olevasta ekologisesta prosessista • erityinen luonnonilmiö • tärkeiden tai uhanalaisten lajien asuinympäristö

Sekä kulttuuri- että luonnonperintöjen kohdalla tärkeitä kriteerejä ovat lisäksi näiden **kohteiden suojelun ja hoidon laatu**. Suomessa kohteiden suojelusta ja huollosta vastaavat Suomen kansallinen Unesco-toimikunta, ympäristöministeriö ja Museovirasto. Mikäli kohdetta ei listalle pääsyn jälkeen suojella ja hoideta asianmukaisesti, kohde voidaan poistaa maailmanperintöluettelosta. Tällä hetkellä **maailmanperintökohteita on Suomessa 5: Suomenlinna, Verlan ruukki, Sammallahdenmäki, Petäjäveden vanha kirkko ja Rauman vanha kaupunki**. Kohteista vain yksi on arkeologinen kohde (Sammallahdenmäki) ja se sijaitsee Länsi-Suomessa.

Unesco:n maailmanperintöluetteloön kuulumisesta seuraa sekä ulkomaisten että kotimaisten matkailjavirtojen kasvu alueelle, sillä pelkästään listauksella maailmanperintöluetteloön on oma statusarvonsa. Suoraa rahallista tukea Unesco:n kautta ei Suomen kaltainen sivistysvaltio saa, mutta haettaessa esimerkiksi Eu-rahoitusta, Unesco:n maailmanperintökohteet ovat saaneet hyvin tukea.

Astuvansalmen alueen mahdollisuuksia maailmanperintölistalle pääsemisen suhteen on tiedusteltu Etelä-Savon Maakuntaliiton ja neuvonta-arkkitehti Kirsti Kovasen kautta ja Astuvansalmen liittämistä vireillä olevaan maailmanperintöluetteloesitykseen on sivuttu toukokuun lopulla Kolin Maailmanperintöseminaarin keskusteluissa. Ehdotus tarvitsee tuekseen tieteellisiä perusteluja, jotta se pääsisi Suomen ns. tentatiivilistalle (alustavat ehdotukset). Suomen valtio on parhaillaan laatimassa tentatiivilistaa maailmaperintökohteista, ja oleellista olisi tässä vaiheessa päästä listalle mukaan. Käytännössä tähän tulisi pyrkiä v. 2003 aikana. Kovasen mukaan Museovirasto on aikanaan pitänyt Astuvansalmea omalla tentatiivi-listallaan kärkipään kohteena.

Samanaikaisesti ollaan listalle pyrkimässä Savonlinnan seudulta kulttuuri- ja luonnonperintöperustein, ja alueen kunnanhallituksissa on käynnissä kysely siitä, mitkä kunnat haluaisivat lähteä esityksen taakse. Ristiinan osalta voisi tulla kysymykseen yhteistyö Savonlinnan suunnan kanssa, sillä esityksellä tulee olemaan myös kotimaisia kilpailijoita: pisimmällä on Merenkurkku-esitys, lisäksi valmistellaan luontopuolella esitystä aapasosta, jotka ovat Pohjois-Pohjanmaalla ja Lapissa.

Merenkurkun alueella on hakemuksen osalta menty kylätoimikuntiin asti heti, kun on tiedetty mistä alueesta on kyse, koska hakemuksen etenemisen kannalta oleellista on hakijatahon ja alueen toimijoiden kuten maanomistajien yksimielisyys. Käytännössä esitykseen ei ehkä voi sisältyä muita kuin valtionmaita, koska suojeluehdot pitää toteutua. Toisaalta Astuvansalmi on suojattu jo muinaismuistolain nojalla, mikä yksistään riittää täyttämään suojeluehdon.

Esityksen perustelujen tulisi olla nykyistä valmiimpia joulun 2002 tienoilla, jotta esitys voisi päästä Suomen tentatiivi-listalle. Neuvonta-arkkitehti Kirsti Kovasen mukaan esityksen edistämistyö tulisi edetä siten, että on

- a) valmisteltava valitsijoiden kriteeristön täyttävä tieteellinen perusta hakemukselle
- b) saatava varmistus sille, että paikalliset tahot ja toimijat ovat mukana.

LÄHTEITÄ

Huurre, Matti, Kivikauden Suomi. 2. painos. Keuruu 2001. Kustannusosakeyhtiö Otava.

Kivikäs, Pekka, Kalliokuvat kertovat. Jyväskylä 2000. Atena Kustannus Oy.

Kivikäs, Pekka, Kalliomaalaukset, muinainen kuva-arkisto. Jyväskylä 1995. Atena Kustannus Oy. (Tieto-Finlandia 1996)

Kivikäs, Pekka, Kalliomaalausten kuvamaailma. Jyväskylä 1997. Atena Kustannus Oy.

Onko mentävä kauas jotta näkisi lähelle? Matkakertomuksia. Lukuja INCA-projektin oppijoiden matkapäiväkirjoista. MAI/Käsi ja taide. 2001.

Ristad och Målad. Aspekter på nordisk bergkonst. Vammala 2000.

Saimaan ja Päijänteen alueen kalliomaalausten sijainti ja syntyäika. Kalliomaalausraportteja 1/1999. Kivikäs Muinaistaidekeskus. Jyväskylä 1999.

Uralilta Jeniseille. Etelä-Uralin, Tomjoen ja Hakassian kalliokuvia. Kalliomaalausraportteja II 2001. Kivikäs Muinaistaidekeskus. Jyväskylä 2001.

Wilkman, Hilikka, Kulttuurista työtä ja toimeentuloa. Etelä-Savon kulttuurin kehittämisohjelma. Etelä-Savon maakuntaliitto 2001.

www.arkeo.net

www.lusto.fi

www.metsa.fi/palvelupisteet/jarviluonnonkeskus

www.kierikki.fi

<http://www.fornidateknik.z.se/IFT/fornbyar.htm>

www.vitlycke.bohusmus.se

www.knowth.com

Haastatteluja ja tiedonantoja

arkeologi Helena Taskinen /Museovirasto

museonjohtaja Kari Kotilainen/Saarijärven museo

amanuenssi Leena Paaskoski/Lusto

museonjohtaja Mirja Kosunen/Savonlinnan maakuntamuseo

maakunta-arkeologi Martti Koponen/ Savonlinnan maakuntamuseo

museonjohtaja Pirjo Julkunen/Mikkelin kaupungin museot

HELSINGIN YLIOPISTON
MAASEUDUN TUTKIMUS-JA
KOULUTUSKESKUS, MIKKELI